

ПОЧАТОК НОВІТНЬОГО ЕТАПУ «ОЛЬСТЕРСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ» ТА ЛЕЙБОРИСТСЬКА ПАРТІЯ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ (1968-1970)

У статті досліджуються політика лейбористської партії на початку новітнього етапу «ольстерської проблеми» (1968-1970). Розкривається суть ставлення членів лейбористської партії до релігійно-етнічного конфлікту в Ольстері. Аналізуються події 1968-1970 років та спроби мирного врегулювання міжобщинної конфронтації з боку лейбористської партії.

Ключові слова: Велика Британія, Лейбористська партія, «ольстерська проблема», релігійно-етнічний конфлікт.

В статье исследуется политика лейбористской партии в начале новейшего этапа «ольстерской проблемы» (1968-1970). Раскрывается суть отношения членов лейбористской партии к религиозно-этническому конфликту в Ольстере. Анализируются события 1968-1970 годов и попытки мирного урегулирования междуобщинной конфронтации со стороны лейбористской партии.

Ключевые слова: Великобритания, лейбористская партия, «ольстерская проблема», религиозно-этнический конфликт.

This article investigates the policy of the Labour party at the beginning of the modern stage of Ulster problem. The members of Labour Party attitude's to the religious-ethnic conflict is discovered in this article. The author analyzes the events of 1968-1970 years and attempts of a peaceful settlement of inter-communal confrontation.

Key words: Great Britain, the Labour party, Ulster problem, the religious-ethnic conflict.

З другої половині ХХ ст. все вагомішу роль у міжнародних відносинах почали відігравати регіональні конфлікти, підґрунтям яких, частіше за все, є етнічно-релігійні розбіжності. «Ольстерська проблема» є прикладом такого конфлікту, який і нині має важливе міжнародне значення і тому є актуальним для наукових досліджень.

Острів Ірландія поділений на два державні утворення: Республіка Ірландія, яка є незалежною, та Північна Ірландія (її ще називають Ольстером), яка є складовою частиною Великої Британії. Треба зазначити, що більшість населення Північної Ірландії протестантського віросповідання, та виступають за незмінність державного статусу своєї країни. В той самий час як в Республіці Ірландії, так і в Ольстері, багато прихильників об'єднання острова в єдине ціле, які здебільшого є католиками. В непримиренному антагонізмі цих двох спільнот, в радикальній полюсності, безкомпромисності їх прагнень є суть «ольстерської проблеми». «Ольстерська проблема» – цілий комплекс протиріч, як внутрішньополітичного, так і міждержавного характерів, який породило вищевказане протистояння.

Найбільш радикальні представники ворогуючих общин об'єднанні у воєнізовані угруповання.

Найбільш відомим серед католицької спільноти є «Ірландська Республіканська Армія» («ІРА»), яка, здебільшого, використовує засоби терористичного характеру. Протестанти Ольстеру, також, мають свої терористичні воєнізовані організації («Асоціація Оборони Ольстера»), «Союз Волонтерів Ольстера»). Політичні партії, які репрезентують інтереси протестантів, дослідники об'єднують під назвою «юніоністів», католиків – «республіканців». Жорстке протистояння цих організацій та дискримінаційна політика уряду Північної Ірландії, призвели до ескалації насилля в 1968 році, коли відбулися масові зіткнення протестантів та католиків, в 1969 році прибули перші загони британської армії. З цих подій бере свій початок новітня фаза «ольстерської проблеми».

Розглядаючи початок новітньої фази «ольстерської проблеми» важливо дослідити політику лейбористської партії в даний період (1968-1970), адже саме ця партія була правлячою в цей час. Аналізуючи ставлення членів лейбористської партії, конкретні дії лідерів лейбористського уряду можна зрозуміти, чому, врешті-решт, ця політика виявилася хибною та не змогла зупинити розгортання конфлікту, «придушити» його у зародку.

Дослідник поставив собі за мету дослідити події, які призвели до ескалації насилля в Північній Ірландії, проаналізувати політику лейбористської партії та визначити причини її провалу.

Північноірландське питання посідає досить вагоме місце у західній історіографії. Щодо вітчизняної історіографії, то можна виділити три періоди, коли українські історики намагались дослідити ірландську історію. До першого періоду можна віднести праці істориків першої половини ХХ ст., коли в Україні також спалахнула національно-визвольна боротьба. Саме тоді було введено у наукове дослідження широке коло історичних фактів з історії Ірландії у працях, О. Кониського, Д. Дорошенка, М. Григоровича, Ф. Крушинського, Д. Варнака. Протягом другого періоду – часів радянської влади – українська радянська історіографія майже не приділяла уваги історії Ірландії, хоча актуальність даного питання у світі не зменшувалась. Тут можна відзначити лише дисертацію кандидата історичних наук С. Толстого «Англійське суспільство та ірландське повстання 1916 р.». У сучасній українській історичній науці інтерес до історії Ірландії зростає. Можна виділити роботи Е. М. Кучменко, О. М. Теленко, К. О. Гули, О. Є. Сахновського.

У перші роки свого існування лейбористська партія не мала власної політики в ольстерському питанні й підтримувала в ньому лінію лібералів. Так, її представники протягом 1912-1914 рр. схвалили висунутий ліберальним урядом Г. Асквіта білль про ірландський гомруль. Після першої світової війни, в період коли в Ірландії розгорнулася національно-визвольна боротьба, керівництво лейбористів під тиском британського робітничого руху виступило за надання Ірландії самоврядування, проти розділу острова [1]. Однак угода 1921 р. між британським урядом і ірландським підпільним Дойлом (парламентом), яка передбачало розділ острова [2], не викликало заперечень у лідерів лейбористів. Хоча Північна Ірландія й залишилася в складі Сполученого Королівства, до кінця 1968 р. стан речей в ній не привертав особливий уваги Уайтхолла. Тривалий час британським політикам здавалося більш доцільним надавати юніоністському уряду відносну свободу рук.

Ні уряд К. Еттли, ні уряд Г. Вільсона, який прийшов у 1964 р. до влади, не намагались змінити характер взаємин між Лондоном і Белфастом, не робили спроб втрутитися у справи Північної Ірландії. Причиною для невтручання став проголошений Т. О'Нейлом (прем'єр-міністром Північної Ірландії, лідером «Ольстерської Юніоністської Партії («ОЮП»)) курс на лібералізацію режиму [3]. Лейбористський уряд Вільсона розцінив його як дуже зручну можливість руками самих юніоністів виправити недоліки їхньої політики. Цей курс, крім того, повинен був, як здавалося, в максимальній мірі забезпечити стабільність у Північній Ірландії.

Ця характерна для лейбористських урядів політика невтручання в північноірландські справи має такі причини. Перш за все, слід зазначити, що

в Північній Ірландії не було відділень лейбористської партії Великої Британії, а тому, в партії не було скільки-небудь помітного північно-ірландського лобі; уявлення її керівництва про становище в автономній провінції були приблизні та неточні. Лейбористські лідери не були зацікавлені в якомусь поліпшенні справ Північної Ірландії і через тісні зв'язки її повновладних господарів – юніоністів з консерваторами. Вони майже бравували своїм ігноруванням проблем Ольстера.

У 1968 році, католицькі студенти, натхненні прикладом афро-американського населення США, створюють «Асоціацію громадянських прав» з метою припинення дискримінаційної політики юніоністських урядів. 5 грудня 1968 року «Асоціація» проігнорувала урядове розпорядження про зміну маршруту маршу по Лондондеррі, що закінчилося серйозними заворушеннями між демонстрантами та поліцією.

Аналіз виступів лідерів партії, інших документів, а також конкретної політики уряду Вільсона показують, що події 1968 року істотно не вплинули на лінію лейбористського уряду в ставленні до Північної Ірландії. Як і раніше вважалося за доцільне робити ставку на лібералізацію юніоністського режиму. Однак значне погіршення ситуації в Ольстері вже не дозволяло дотримуватися політики невтручання в колишньому вигляді. Місце «самолібералізації» поступово займає «спрямована лібералізація». Незабаром, після заворушень, Вільсон зустрівся з О'Нейлом та запропонував йому негайно провести в провінції низку реформ [4]. Пропонувалося ліквідувати найбільш дикі порушення демократії в області розподілу муніципалітетами житлового фонду, а також змінити межі виборчих округів. Вільсон та його радники вважали вже недоцільним цілком довіряти юніоністському керівництву, яке, незважаючи на «ліберальну еру О'Нейла», не змогло запобігти різкому погіршенню стану речей в Ольстері. У зв'язку з цим було вирішено, що Лондон повинен використовувати свій вплив на північноірландський уряд, підштовхуючи його діяльність у сторону швидкого проведення реформ. Тільки миттєві реформи, з точки зору лейбористського керівництва, могли б розрядити напружену обстановку в Ольстері.

Таким чином, проведення в життя реформ доручалося, хоча й під деяким контролем Уайтхолла, юніоністській адміністрації Північної Ірландії, яка не могла не протидіяти будь-яким реформам, направленим проти верховенства протестантської верхівки. Не можна сказати, що лейбористське керівництво повністю відмітало можливість саботажу реформ з боку юніоністів. У цьому випадку передбачалося посилити тиск, а при необхідності ввести пряме правління провінцією з Лондона. У виступі 5 листопада 1968 року Вільсон явно вдавався до погроз: «Якщо капітан О'Нейл буде зміщений екстремістами або

ж буде скасовано те, що він намагався провести в життя, нам доведеться подумати про фундаментальне зміну наших взаємин з Північною Ірландією» [5]. У цьому напрямку були зроблені навіть деякі конкретні кроки. У лютому 1969 р. Дж. Каллаген (один з лідерів лейбористської партії, майбутній прем'єр-міністр Великої Британії) зізнався Р. Кроссмену (який вже, у той час, був одним з «старожилів» лейбористів та мав відповідний вплив на вироблення партійної лінії), що його відомством ведеться підготовка на випадок краху юніоністського режиму [6]. У 1971 р. Каллаген підтвердив, що в 1969 р. був заготовлений законопроект про введення прямого правління [7]. Однак, незважаючи на всі приготування, загроза, висловлена Вільсоном, залишилася тільки загрозою. Як з'ясувалося на засіданнях кабінету 24 квітня 1969 і особливо 7 травня, більшість його членів виступали проти будь-якого рішучого кроку, що виходив за рамки простого тиску на уряд Північної Ірландії.

Основною причиною протидії з боку кабінету будь-якій спробі прямого втручання Лондона у справи Північної Ірландії було те, що, як і раніше вельми слабо розбираючись у ситуації в провінції, лейбористські побоювались непередбачених наслідків. Лейбористському керівництву довелося все ж дещо скоригувати свою позицію щодо проблеми втручання в справи Північної Ірландії в зв'язку з введенням туди британський військ в серпні 1969 р. 12-13 серпня після небувало запеклих зіткнень між протестантами та католиками Деррі й Белфаста, гетто в них опоясали барикадами. Юніоністський уряд нового прем'єра Дж. Чічестера-Кларка не міг впоратися з ситуацією. У цих умовах, для порятунку юніоністської держави Вільсон і Каллаген самостійно, без консультації з кабінетом, прийняли рішення про використання в провінції військ для підтримання законності і порядку. Формально війська повинні були роз'єднувати конфліктуючі сторони, покласти край сутичкам. Спочатку вони були з радістю і надією зустрінуті населенням католицьких районів, які бачили в солдатах своїх захисників [8].

19 серпня, через п'ять днів після прийняття цього рішення, для його формальної ратифікації було скликано засідання кабінету (парламент перебував на канікулах). Всі його члени зійшлися на думці, що ні в якому разі не можна допустити подальшого залучення Вестмінстера у справи Північної Ірландії. Було заявлено: «Якщо була б реальна небезпека його відставки і покладання на нас всієї повноти влади, ми зазнали б поразки». Але можливість введення прямого правління у разі нового різкого погіршення обстановки хоча і визнавалася вкрай небажаною, повністю не виключалася [9].

У вигляді альтернативи негайного введення прямого правління була зроблена спроба модифікувати колишню політику проведення реформ через юніоністський уряд. Тепер вони були

зафіксовані в спеціальному документі – «Декларації Даунінг-стріт», підписаній ввечері 19 серпня 1969 р. Вільсоном і Чічестером-Кларком [10].

У її першому пункті для заспокоєння протестантського населення провінції проголошувалося, що «Північна Ірландія не перестане бути частиною Сполученого Королівства без згоди парламенту Північної Ірландії...». У другому пункті запевнялося, що відповідальність за внутрішні справи Північної Ірландії цілком залишається в руках уряду провінції, що виключало пряме правління.

Третій пункт визначав мету введення військ як захист життя громадян Сполученого Королівства та відновлення «законності і порядку». Зазначалося, що їх введення здійснено на прохання північно-ірландського уряду. У четвертому пункті підкреслювався тимчасовий характер вводу військ. Тут же містилося й одне з головних положень декларації: «північноірландський уряд підтвердив свій намір завжди мати на увазі погляди уряду Її Величності, особливо щодо питань, які зачіпають статус громадян цієї частини Сполученого Королівства». Юніоністський уряд, отже, публічно брав, на себе зобов'язання проводити в життя програму реформ, розроблену під натиском лейбористського уряду.

У п'ятому пункті містилося перерахування основних реформ, які мав провести північно-ірландський уряд. Передбачалося ліквідувати дискримінацію в області надання виборчих прав, змінити практику розподілу муніципалітетами житлової площі, створити в Північній Ірландії парламентську комісію для вивчення претензій громадян, вжити кроки для забезпечення єдиного підходу до всіх громадян. Підкреслювалася важливість якнайшвидшого проведення реформ.

У шостому пункті містилося зобов'язання в кінцевому рахунку досягти повного викорінення дискримінації за політичних і релігійних мотивів. І в останньому, сьомому, пункті в загальних словах обіцялося вжити заходів для поліпшення економічного життя провінції. Пізніше до декларації була додана реформа поліцейських сил провінції [11].

У червні 1970 року відбулася нова хвиля заворушень, після того як за участь у вуличних сутичках була ув'язнена лідер союзу «боротьби за громадянські права» та член парламенту Бернадет Девлін. Активізувала свою діяльність «ІРА», в якій відбувся розкол на дві групи: «Офіційна ІРА», яка виступала за згортання терористичної діяльності й згодом згорнула діяльність та «Тимчасова ІРА», яка мала протилежний погляд. Бійці «Тимчасової ІРА» зуміли ввезти в країну велику кількість зброї та вибухівки.

У березні 1971 року Чічестера-Кларка змінив на його посту Брайан Фолкнер. «ІРА» продовжила терористичні акти 1971 року, які вперше набули масштабного характеру. Треба відзначити велику кількість терактів саме в 1971 році. Так, вже в січні 1971 року бійці проводять серію в 40 вибухів в різних місцях Північної Ірландії, у результаті чого загинули мирні мешканці та було завдано

значного фінансового збитку; 6 лютого 1971 року відбуваються перестрілки у м. Ерлайн та м. Клонард, у результаті чого було вбито першого британського солдата – Роберта Кертіса. Починаючи з квітня 1971 року кількість вибухів зростає. В квітні 1971 року бойовики «ІРА» підірвали 37 вибухові пристрої, в червні вже 50, жертв серед мирного населення стало вже більше сотні, фінансовий збиток почав вираховуватись сотнями тисяч фунтів стерлінгів. Кульмінацією терористичної активності «ІРА» в 1971 року став серпень, особливо з 9-11 серпня 1971 року, коли під час перестрілки бойовиків «ІРА» з британськими військами в Н'юрі, Лондондеррі та Белфасті було вбито 35 британських військовослужбовців. Більшої терористичної активності, ніж була протягом 1971 року, «ІРА» більше не мала [12]. Після цих подій стало зрозуміло, що політика лейбористської партії, спрямована на те аби запобігти розгортанню конфронтації, зазнала краху.

Підводячи підсумки, зазначимо наступне. Програма реформ була з самого початку приречена на провал. Висунута лейбористським урядом як поступка натиску масової боротьби католиків, вона у випадку свого втілення могла б стати відправною точкою процесу демократизації всього життя провінції. Але її проведення в життя доручалося юніоністській адміністрації. Відкрита підтримка урядом Вільсона стормонтовського режиму зміцнювала поширену серед католицької меншості недовіру до офіційного Лондону. Одночасно лейбористам не вдавалося завоювати і довіри протестантів: сам факт появи програми реформ, висунутої Лондоном, вони сприйняли як реальну загрозу своєму пануванню в провінції. Провал північноірландської політики лейбористської партії, певною мірою, вплинув на результати виборів 1970 року, які виграла Консервативна партія Великої Британії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Report of the Labour commission to Ireland // Internet archive. – Режим доступу : <http://www.archive.org/details/reportoflabourco00labouoft>.
2. Agreement for a Treaty between Great Britain and Ireland (6 December 1921) // Documents on Irish Foreign Policy Volume 1. – Режим доступу : http://difp.ie/documents/volume1/vol1_treaty.pdf.
3. O' Dowd L. «New Unionism», British Nationalism and the Prospects for a Negotiated Settlement in Northern Ireland / L. O'Dowd // Rethinking Northern Ireland: Culture, Ideology and Colonialism / ed. by D.Miller. – N-Y, Lnd : Longman, 1998. – P. 70–93.
4. Wilson H. «The governance of Britain» / H. Wilson. – Lnd. : Weidenfeld and Nicolson: Joseph, 1976. – P. 100–110.
5. <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1968/nov/05/prime-minister-of-northern-ireland>.
6. Crossman R. «The Crossman diaries: Selections from the diaries of a Cabinet minister 1964–1970» / R. Crossman. – Lng., Magnum books; Methuen Paper, 1979. – P. 524–529.
7. <http://hansard.millbanksystems.com/commons/1971/apr/06/northern-ireland>.
8. T. Ripley. Osprey Elite № 44. Security Forces in Northern Ireland 1969–1992 / Ripley T. – «Osprey Publishing». – 1993 // Электронная библиотека: twirpx. – Режим доступу : <http://www.twirpx.com/file/357448/>.
9. Crossman R. Op. cit. – P. 585–591.
10. Northern Ireland: Text of a Communiqué and Declaration issued after a meeting held at 10 Downing Street on 19 August 1969 // Архів конфлікту в Інтернеті. – Режим доступу : <http://cain.ulst.ac.uk/hmso/bni190869.htm>
11. Northern Ireland. Parliament. (1970) The Police Act (Northern Ireland) 1970, (26 March 1970). Belfast: HMSO // Архів конфлікту в Інтернеті. – Режим доступу : <http://cain.ulst.ac.uk/hmso/pa1970.htm>
12. Coogan. T. P. «The IRA» / T. P. Coogan. – Fontand: Lnd., Glasgow : Collins, 1971. – P. 393–400.

Рецензенти: д.і.н., проф. О. П. Машевський, д.політ.н., проф. О. П. Шевчук

© Волков Тимофій Олександрович, 2011

Стаття надійшла до редколегії 31 жовтня 2011 р.